

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «НЕСТЕРОВА ПРОТИ УКРАЇНИ»

(Заява № 10792/04)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

28 травня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ

28/08/2009

Текст рішення може підлягати редакційним правкам.

У справі «Нестерова проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), *Голова*,
Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),
Рената Ягер (Renate Jaeger),
Марк Віллігер (Mark Villiger),
Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefèvre),
Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva), *судді*,
Станіслав Шевчук (Stanislav Shevchuk), *суддя ad hoc*,
а також Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,
після наради за зачиненими дверима 5 травня 2009 року,
постановляє таке рішення, винесене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена за заявою (№ 10792/04), поданою проти України до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянкою України Оленою Павлівною Нестеровою (далі — заявниця) 21 лютого 2004 року.

2. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Ю. Зайцевим.

3. 30 квітня 2008 року Голова п'ятої секції вирішив направити Уряду скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції стосовно надмірної тривалості першого провадження. Також Суд відповідно до пункту 3 статті 29 Конвенції вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно.

ЩОДО ФАКТІВ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявниця, 1950 року народження, проживає у місті Києві, Україна.

А. Перше провадження

5. Заявниця була працівником відкритого акціонерного товариства В. з 1968 року. 4 листопада 1996 року її було звільнено.

1. Судовий розгляд та апеляційне оскарження

6. 29 листопада 1996 року заявниця звернулася до Старокиївського районного суду м. Києва з позовом до ВАТ про поновлення на роботі та стягнення належної їй заробітної плати за час вимушеного прогулу через, як стверджувала заявниця, незаконне звільнення.

7. 28 січня 1998 року суд виніс рішення про відмову в задоволенні позову заявниці як безпідставного.

8. 18 березня 1998 року Київський міський суд (з червня 2001 року — апеляційний суд міста Києва) скасував рішення суду від 28 січня 1998 року та повернув справу на новий розгляд у зв'язку з тим, що суд першої інстанції не дослідив важливі у справі докази.

9. Із одинадцяти слухань, що відбулися у період з 29 листопада 1996 року по 18 березня 1998 року, два судових засідання було перенесено через неявку заявниці чи її адвоката; 4 судових засідання було перенесено через неявку відповідача. Крім того, 19 травня 1997 року відповідач подав клопотання про призначення наступного судового засідання після 1 серпня 1997 року у зв'язку з відпусткою представника відповідача. Це клопотання було задоволено, та наступне слухання було призначено на 22 жовтня 1997 року.

2. Новий розгляд та апеляційне оскарження

10. У квітні 1998 року справу було передано на розгляд до Московського районного суду міста Києва (з жовтня 2001 року — Голосіївський районний суд м. Києва, далі — районний суд).

11. Два судових засідання, призначені на 4 та 25 червня 1998 року, було перенесено за клопотанням заявниці, оскільки вона найняла адвоката, а він брав участь у іншому судовому засіданні.

12. 12 січня 1999 року заявниця заявила додаткові позовні вимоги щодо стягнення несплаченої належної їй заробітної плати за 1992–1996 роки.

13. У невстановлену дату заявниця подала клопотання до суду про призначення судово-технічної експертизи та про звільнення від сплати за проведення цієї експертизи. 20 квітня 1999 року районний суд задовольнив клопотання заявниці, призначив проведення судово-технічної експертизи та зупинив провадження у справі на час проведення експертизи; ймовірно суд не задовольнив клопотання заявниці про звільнення її від сплати за проведення експертизи. Потім заявниця подала до суду клопотання про зупинення проведення експертизи, оскільки вона оскаржила ухвалу від 20 квітня 1999 року. Незрозумілим залишається те, коли скаргу заявниці було розглянуто та який був результат розгляду. Суд відновив провадження у справі 10 серпня 1999 року.

14. Наприкінці вересня 1999 року заявниця подала клопотання до районного суду про призначення нової судової експертизи та про

покладення на Міністерство юстиції України обов'язку сплатити за проведення цієї експертизи. Після відхилення судом зазначеного клопотання заявниця звернулась до Міністерства юстиції України із заявою про виділення коштів для проведення судової експертизи та подала клопотання до районного суду про оголошення перерви у судовому засіданні до отримання нею відповіді на її звернення до Міністерства. Судовий розгляд було відновлено 16 грудня 1999 року.

15. У період з 5 вересня 2000 року по 8 січня 2001 року за клопотанням заявниці судовий розгляд було зупинено у зв'язку з поданням заявницею заяви до прокуратури про відкриття кримінальної справи щодо керівника підприємства-відповідача.

16. 14 та 28 січня 2002 року заявницею було доповнено позовні вимоги щодо визначення посадового окладу і про захист честі та гідності.

17. 11 березня 2002 року Голосіївський районний суд міста Києва відмовив у задоволенні позовних вимог заявниці. Заявниця оскаржила це рішення.

18. У період з 29 травня по 17 липня 2002 року розгляд справи було зупинено у зв'язку із розглядом скарги заявниці Київським міським управлінням юстиції.

19. 24 липня 2002 року апеляційний суд міста Києва скасував рішення суду від 11 березня 2002 року та повернув справу на новий розгляд, оскільки суд першої інстанції не розглянув всі скарги заявниці.

20. Із шістдесяти судових засідань, які відбулися у період із квітня 1998 року по 24 липня 2002 року, у п'ятнадцяти (включаючи всі судові засідання з 7 червня по 8 жовтня 2001 року) було оголошено перерву у зв'язку із неявкою відповідача. Більше того, з 17 липня 1998 року по 6 жовтня 1998 року засідання суду не відбулися у зв'язку із відпусткою представника відповідача. Також із згаданих вище шістдесяти судових засідань вісім запланованих засідань було перенесено у зв'язку з тим, що суддя брав участь у судовому засіданні щодо іншої справи, та засідання, як виявлялося згодом, було призначено на вихідний день.

За цей період заявниця п'ять разів заявляла відвід суддям та справу передавали іншим суддям. Також заявниця кілька разів оскаржувала протокол судового засідання (зокрема, 25 лютого, 7 та 25 березня заявниця оскаржувала протокол судового засідання, проте їй було відмовлено у задоволенні скарги).

3. Другий новий розгляд скарги та апеляційне оскарження

21. 2 серпня 2002 року справа заявниці надійшла до районного суду.

22. 23 квітня 2003 року заявницею було подано додаткові позовні вимоги щодо стягнення з відповідача виплат.

23. 27 травня 2003 року Голосіївський районний суд міста Києва відмовив у задоволенні позовних вимог заявниці.

24. 22 серпня 2003 року апеляційний суд міста Києва залишив без змін рішення суду від 27 травня 2003 року. Заявниця подала касаційне оскарження.

25. У період з 27 жовтня 2003 року по 31 березня 2004 року суди визначали, чи підлягає скарга заявниці розгляду. Зрештою було прийнято рішення на користь заявниці.

26. 26 вересня 2005 року Верховний Суд України залишив у силі рішення від 27 травня 2003 року.

27. Із дев'ятнадцяти судових засідань, які відбулися у період між 2 серпня 2002 року та 26 вересня 2005 року, чотири були відкладені через неявку відповідача до районного суду. У дев'яти випадках заявниця оскаржувала протоколи судових засідань, переважно безуспішно.

28. У лютому 2007 року заявниця подала заяву до Верховного Суду України про перегляд її справи у порядку виключного провадження. 25 липня 2007 року суд відмовив у задоволенні заяви заявниці.

В. Друге провадження

29. Після звільнення з роботи 17 липня 1998 року заявниця була виключена зі списку осіб, що потребують поліпшення житлових умов, який ведеться відповідними місцевими органами влади (підприємства, які інвестують у будівництво житла, можуть включати своїх працівників до списку у випадку дотримання певних умов).

30. У серпні 2004 року заявниця звернулася до Печерського районного суду міста Києва з позовом до Київської міської державної адміністрації, Печерської районної у місті Києві державної адміністрації та до підприємства В. з вимогою зобов'язати відповідачів надати їй житло.

31. 26 січня 2005 року суд відмовив у задоволенні її позову. Судом було встановлено, зокрема, що включення до списку залежало від наявності трудового договору із певними підприємствами, та, оскільки заявниця була звільнена з підприємства В., вона не мала більше права бути включеною до списку. Зі слів заявниці, її представник Р. не був повідомлений про дату засідання та, незважаючи на її клопотання про відкладення розгляду справи, судові засідання відбулося лише за її участі.

32. 1 червня 2005 року апеляційний суд м. Києва залишив вказане рішення у силі. Що стосується скаргу заявниці про проведення судового засідання за відсутності її представника, суд зазначив, що заявниця не

подала до суду першої інстанції довіреність на представлення її інтересів адвокатом Р. Заявниця стверджувала, що вона подала копію цього документа.

33. 14 серпня 2007 року апеляційний суд Донецької області, засідаючи як суд касаційної інстанції, відмовив у задоволенні касаційної скарги заявниці.

С. Трете провадження

34. У невстановлену дату заявниця звернулася до Печерського районного суду м. Києва із позовом до підприємства В. щодо поновлення її у вказаному списку осіб. Як впливає із матеріалів, поданих заявницею, її позов не було задоволено. 13 листопада 2006 року Верховний Суд України відмовив у задоволенні клопотання заявниці щодо оскарження в касаційному порядку.

ЩОДО ПРАВА

I. ТРИВАЛІСТЬ ПЕРШОГО ПРОВАДЖЕННЯ

35. Заявниця скаржилася, що тривалість першого провадження не відповідала вимозі «розумного строку», встановленій пунктом 1 статті 6 Конвенції, яка передбачає:

«Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ..., який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...»

36. Період, який має розглядатися, розпочався лише 11 вересня 1997 року, коли визнання Україною права на подання індивідуальних заяв набуло чинності. Однак, оцінюючи тривалість провадження після цієї дати, потрібно взяти до уваги стан провадження на той час.

Період, що розглядається, завершився 26 вересня 2005 року. Наступні провадження не повинні братися до уваги, оскільки перегляд справи у порядку виключного провадження не є засобом юридичного захисту у розумінні пункту 1 статті 35 Конвенції (див. ухвалу у справі «*Козак проти України*» (*Kozak v. Ukraine*), заява № 21291/02, ухвала від 17 грудня 2002 року). Таким чином, період, який розглядається, тривав 8 місяців та 17 днів і охоплював розгляд справи судами трьох інстанцій.

A. Щодо прийнятності

37. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших причин. Таким чином, подана скарга є прийнятною.

В. Щодо суті

38. Уряд стверджував, що сама заявниця неодноразово спричиняла суттєві затримки у провадженні, що розглядається, оскільки вона заявляла відводи суддям, оскаржувала протоколи судових засідань, не з'являлася на судові засідання, витребувала додаткові докази чи заявляла клопотання про виклик додаткових свідків, а також уточнювала свої позовні вимоги тощо. Уряд також зазначив, що поведінка відповідача також не може бути поставлена за провину державі-відповідачу. Таким чином, Уряд дійшов висновку, що у цій справі національні судові органи діяли належним чином.

39. Суд нагадує, що «розумність» тривалості судового розгляду має визначатись з огляду на обставини справи та наступні критерії: складність справи, поведінка заявника та компетентних органів, а також важливість предмета позову для заявника у справі (див., серед багатьох інших, рішення у справі «Фрідлендер проти Франції» (*Frydlender v. France*) [ВП], заява № 30979/96, п. 43, ЄСПЛ 2000-VII). Суд також повторює, що особлива сумлінність є необхідною при розгляді трудових спорів (див. рішення у справі «Руотоло проти Італії» (*Ruotolo v. Italy*), рішення від 27 лютого 1992 року, Серія А, № 230-D, п. 17).

40. Стосовно питання про складність цього спору, Суд зауважує, що він стосується багатьох спірних питань працевлаштування, піднятих заявницею після її звільнення. Зокрема, заявниця вимагала поновлення її на роботі, визначення її посадового окладу, виплати заборгованості із заробітної плати та певних належних їй соціальних виплат, а також виплати відшкодування у зв'язку із приниженням її честі та гідності (див. вище пп. 6, 12, 16 та 22). Незважаючи на те, що суд мав дослідити досить велику кількість письмових доказів та викликати певних свідків, спір не був складним настільки, аби спричинити надмірну тривалість розгляду справи за позовом заявниці. Таким чином, Суд приходить до висновку, що справа не може вважатися надмірно складною.

41. Суд приймає зауваження Уряду, що певні затримки були спричинені самою заявницею (див. пп. 11, 13–15, 18, 20 *in fine* та 27 вище). Сумарно ці затримки затягнули розгляд справи приблизно на 1 рік та 6 місяців. Щодо численних скарг заявниці Суд нагадує, що роль національних судів в організації судових проваджень полягає в тому, щоб зробити їх швидкими і ефективними (див., наприклад, справу «Скордіно проти Італії (№ 1)» (*Scordino v. Italy (no. 1)*), [ВП], заява № 36813/97, п. 183, ЄСПЛ 2006-...).

42. Далі Суд зазначає, що, незважаючи на те, що з 27 жовтня 2003 року до 31 березня 2004 року суди вирішували, чи підлягають розгляду касаційні скарги заявниці, цей проміжок часу не може бути поставлений за провини заявниці, оскільки остаточно це питання було вирішено на її користь. Відповідно причиною цієї затримки було неправильне застосування законодавства національними судами.

43. Що стосується тверджень Уряду про те, що Уряд не є відповідальним за затримки, які були спричинені відповідачем, Суд зазначає, що запобігання неналежній та такій, що затягує справу, поведінці сторін у цивільному процесі є завданням саме органів державної влади. Фактично численні випадки неявки відповідача у судові засідання суттєво продовжили розгляд справи, що розглядається (див. вище пп. 9, 20 та 27). Хоча суди мали в своєму розпорядженні достатній механізм для забезпечення присутності заявниці в суді, немає жодних ознак того, що вони вжили будь-яких заходів щодо застосування до відповідача відповідних санкцій за неявку чи розглянули справу за його відсутності (див., *mutatis mutandis*, «Смирнова проти України» (*Smirnova v. Ukraine*), заява № 36655/02, пп. 53 та 69, рішення від 8 листопада 2005 року). Таким чином, цей факт не може вважатися таким, що звільняє державу-відповідача від відповідальності.

44. Суд також зазначає, що певні затримки були спричинені нездатністю судді визначити графік розгляду справи належним чином (див. вище п. 20). Далі Суд вважає, що тривалість провадження також була обумовлена неодноразовим поверненням справи на новий розгляд (див. вище пп. 8 та 19). Суд вважає, що оскільки справа направляється на новий розгляд зазвичай у зв'язку з помилками, які допустили нижчестоящі суди, то повторні повернення на новий розгляд протягом одного такого провадження розкривають серйозні недоліки судової системи (див. рішення у справі «Версичевська проти Польщі» (*Wierciszewska v. Poland*), заява № 41431/98, п. 46, рішення від 25 листопада 2003 року).

45. Суд неодноразово встановлював порушення пункту 1 статті 6 Конвенції в справах, що порушують подібні питання (див. згадане вище рішення у справі «Фрідлендер» (*Frydlender*) та рішення у справі «Єфименко проти України» (*Efimenko v. Ukraine*), заява № 55870/00, п. 58, рішення від 18 липня 2006 року).

46. Дослідивши всі матеріали справи, які є у його розпорядженні, Суд зазначає, що Уряд не навів жодного факту чи аргументу, які переконали б Суд дійти іншого висновку у цій справі. Враховуючи свою практику стосовно вирішення таких питань, Суд доходить висновку, що тривалість

провадження в цій справі була надмірною і не відповідала вимозі «розумного строку».

Таким чином, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

II. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ

47. Також заявниця скаржилася на відмову у перегляді її справи у першому провадженні. Вона скаржилася, що суд першої інстанції не повідомив її представника про дату проведення судового засідання у другому провадженні та що вона не мала доступу до Верховного Суду, оскільки 13 листопада 2006 року він відмовив у відкритті касаційного провадження (третє провадження).

У своєму листі від 15 грудня 2007 року заявниця, посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, оскаржила результат першого провадження. Вона також зазначила, що суди, досліджуючи обставини її справи, не були безсторонніми.

48. Уважно дослідивши зауваження заявниці, виходячи з сукупності наявних матеріалів, Суд не встановив в тій мірі, в якій він є повноважним вивчати заявлені скарги, жодних ознак порушення прав та свобод, гарантованих Конвенцією.

49. Таким чином, відповідно до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції ця частина скарги повинна бути визнана неприйнятною як така, що є явно необґрунтованою.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

50. Стаття 41 Конвенції зазначає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

51. Заявниця вимагала 315 317,64 євро відшкодування матеріальної шкоди (вартість квартири та заборгованість із заробітної плати, належної їй) та 40 000 євро відшкодування моральної шкоди.

52. Уряд висловив заперечення щодо цих вимог.

53. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та стверджуваною матеріальною шкодою; таким чином, він відмовляє у задоволенні цих вимог. З іншого боку, Суд вважає, що заявниця зазнала моральної шкоди. Оцінюючи на засадах справедливості, Суд присуджує заявниці 800 євро.

В. Судові витрати

54. Заявниця також вимагала 29,20 євро відшкодування витрат, понесених у зв'язку із розглядом справи у національних судах та у Суді. На підтвердження цієї вимоги вона надала копії відповідних квитанцій загальною сумою 111 грн 84 коп. та рахунок від адвоката на 80 грн, датований 1997 роком.

55. Уряд залишив це питання на розсуд Суду.

56. Відповідно до практики Суду заявниця має право на відшкодування судових витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У справі, що розглядається, Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, відмовляє у задоволенні вимоги про відшкодування судових витрат, понесених у зв'язку з розглядом справи у національних судах, та вважає за доцільне призначити заявниці 10 євро компенсації витрат, понесених під час провадження у Суді.

С. Пеня

57. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скаргу за пунктом 1 статті 6 Конвенції стосовно надмірної тривалості першого провадження прийнятною, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

3. *Постановляє*, що:

(а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має

виплатити заявниці 800 (вісімсот) євро відшкодування моральної шкоди та 10 (десять) євро відшкодування судових витрат з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто із зазначеної суми. Ці суми мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

(b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.

4. Відхиляє решту вимог заявниці стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 28 травня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова